The Investigation at Šventoji

In 2011, a field survey and small-scale excavation were conducted at the Šventoji archaeological complex and beside it (Fig. 1). 36 1–4 m² test pits were excavated at various parts of the archaeological complex, in the lakebed and E shore of a former estuarial lake, and beside the River Šventoji. Stone net weights were found in the sediments, but no new settlement or permanent fishing spots were discovered. A trial profile using GPR georadar showed that this method can be used at Šventoji in identifying the location of the beds of former bodies of water. The two trenches (97 m²) excavated at Šventoji 25 find spot determined that a large part of the find spot had been destroyed during early 21st-century construction work. The remains of a fishing construction created from a barrier of wooden stakes and pine laths, were discovered in the trench (43 m²) excavated at Šventoji 42 find spot (Figs. 2–4). The fishing spot had been built in the middle of a shallow estuarial lake and dates to 2900–2650 cal BC.

Egidijus Šatavičius

Naujos akmens amžiaus gyvenvietės Pietų ir Rytų Lietuvoje

Šiame straipsnyje pateikiama autoriaus iniciatyva 1988–2008 m. vykdytų archeologinių žvalgymų ir žvalgomųjų tyrimų Pietų ir Rytų Lietuvoje rezultatų dalis, kuri nėra plačiau skelbta mokslinėje spaudoje. Šių tyrimų metu identifikuotos naujos archeologijos vertybės, kurios surastos ir jų teritorijos nustatytos taikant kuo mažiau destrukcinius archeologinius tyrimus bei į pagalbą pasitelkiant gretutinių mokslų (paleogeografijos, geomorfologijos, botanikos, dirvožemio tyrimų) teikiamus duomenis. Žemiau pateikiami detalesni tyrinėtų objektų aprašymai.

Gireželio (Derežnyčios) 5 gyvenvietė yra Varėnos r. ir sen., apie 1,14 km į ŠR nuo Žiežulio ežero PR įlankos, apie 780 m į ŠV nuo Vytauto ir Marcinkonių gatvių sankryžos ir tiek pat į Š–ŠV nuo Marcinkonių ir Laisvės gatvių sankryžos Naujojoje Varėnoje, 620 m į PV nuo Derežnyčios upelio pralaidos kelyje Senoji Varėna–Naujoji Varėna (Vytauto g.), abipus žvyrkelio Naujoji Varėna–Gireželis bei Derežnyčios kairiajame krante. Gyvenvietė buvo įkurta plačiame vėduoklės formos pusiasalyje ties Derežnyčios įtaka į buvusį rininės kilmės ežerą, jo R–PR pakrantėje. Šiuo metu ežeras dėl Derežnyčios vagos gilinimo bei melioracinių darbų yra nuleistas, o jo vietoje plyti apleistos dirvonuojančios pievos. Pusiasalio pakrantės stipriai raižytos, apardytos įvairių iškastų duobių ir kelių. Gyvenvietės teritorija užima maždaug 280x170 m dydžio apaugusį pušynu plotą. Šis archeologijos objektas priskirtinas smėlinių gyvenviečių tipui. ŠR kryptimi, priešingame buvusios ežervietės ir Derežnyčios krante yra Gireželio (Derežnyčios) 1 gyvenvietė.

Gyvenvietę šio straipsnio autorius identifikavo 1996 m. Įvairiose pusiasalio vietose aptinkamuose žemės paviršiaus praardymuose aptikta daug titnago radinių, tarp kurių gausu įvairaus dydžio nuoskalų, skelčių, skaldytinių fragmentų ir jų liekanų, pavienių dirbinių (gremžtukų, rėžtukų). Gyvenvietės ŠR, Š ir V dalyse ištyrus keletą šurfų (0,4 m² dydžio) nustatyta, kad viršutinis kultūrinio sluoksnio horizontas apnaikintas ilgalaikio arimo. Tirtuose šurfuose stebėta tokia stratigrafija: viršuje buvo pilkas smėlingas armuo (apie 10–

20 cm storio), giliau slūgsojo apie 10–40 cm storio arimo nepaliestas rudas smėlis-žvyras – kultūrinis sluoksnis, po kuriuo aptiktas balkšvas smėlis-žvyras – įžemis.

Visoje archeologinės vertybės teritorijoje gausu titnago radinių, tačiau daugiausiai jų aptinkama gyvenvietės V dalyje, R kryptimi jų mažėja. Paminėtina, kad gyvenvietės V dalyje greičiausiai buvo titnago žaliavos kasyklos, nes čia ties žemės paviršiumi praeina titnago riedulių turtingi geologiniai litologiniai horizontai. Surasti titnago radiniai gaminti iš geros kokybės titnago žaliavos, nemaža jų dalis pasidengusi plona melsva–balkšva patina. Titnago radiniai preliminariai datuojami finalinio paleolito–mezolito–neolito laikotarpiais.

Vertybės saugotina teritorija nustatyta pagal iškastų šurfų duomenis, paviršinių radinių išplitimą ir vietovės topografiją. Siūlau šią akmens amžiaus gyvenvietę įrašyti į NKVR.

Girežerio (Derežnyčios) 6 gyvenvietė yra Varėnos r. ir sen., apie 1 km į ŠR nuo Žiežulio ežero PR įlankos, apie 1,07 km į V–ŠV nuo Vytauto ir Marcinkonių gatvių sankryžos ir 870 m į ŠV nuo Marcinkonių ir Laisvės gatvių sankryžos Naujojoje Varėnoje, apie 890 m į PV nuo Derežnyčios upelio pralaidos kelyje Senoji Varėna–Naujoji Varėna (Vytauto g.), apie 160 m į PV nuo Derežnyčios kairiojo kranto, abipus žvyrkelio naujoji Varėna–Girežeris. Gyvenvietė buvo įkurta ilgame pusiasalyje–saloje, buvusios rininės kilmės ežervietės P pakrantėje. Šiuo metu ežeras dėl Derežnyčios vagos gilinimo bei melioracinių darbų yra nuleistas, o jo vietoje plyti apleistos dirvonuojančios pievos. Pusiasalio–salos paviršius virš gretimų pievų (buvusio ežero dugno) yra iškilęs apie 3–6 m. Buvusi kranto linija lygi, o teritorija apardyta gausių duobių bei kelių įgilintų kelių, ypač įrengiant žvyrkelį į Girežerio kaimą. Kadaise, XIX–XX a. viduryje, šioje teritorijoje buvo sodybvietė. Gyvenvietės teritorija užima maždaug 160x90 m dydžio dirvonuojančios pievos plotą, kuris vietomis apaugęs pavienėmis pušimis, o P dalyje yra dirbami daržai. Šis archeologijos objektas priskirtinas smėlinių gyvenviečių tipui. Maždaug už 60 m R kryptimi yra Girežerio (Derežnyčios) 5, o už 260 m Š–ŠR kryptimi – Girežerio (Derežnyčios) 3 gyvenvietės.

Gyvenvietę šio straipsnio autorius identifikavo 1996 m. Įvairiose pusiasalio–salos vietose aptinkamuose žemės paviršiaus praardymuose rasta titnago radinių, tarp kurių gausu įvairaus dydžio nuoskalų, skelčių, skaldytinių fragmentų bei pavienių dirbinių (gremžtukų, neidentifikuotų fragmentų). Gyvenvietės centrinėje dalyje ištyrus šurfą (0,4 m^2 dydžio) nustatyta, kad viršutinis kultūrinio sluoksnio horizontas apnaikintas ilgalaikio arimo. Tirtame šurfe stebėta tokia stratigrafija: viršuje buvo pilkas smėlingas armuo (apie 10–20 cm storio), giliau slūgsojo apie 10–30 cm storio arimo nepaliestas rudas smėlis-žvyras – kultūrinis sluoksnis, po kuriuo aptiktas balkšvas smėlis – įžemis.

Visoje archeologijos vertybės teritorijoje gausu titnago radinių, tačiau daugiausiai jų aptinkama gyvenvietės Š dalyje, P kryptimi jų mažėja. Paminėtina, kad gyvenvietės teritorijoje aptinkama ir vėlyvų apžiestos keramikos šukių. Surasti titnago radiniai gaminti iš geros kokybės titnago žaliavos, nemaža jų dalis pasidengusi plona melsva–balkšva patina. Titnago radiniai preliminariai datuojami finalinio paleolito–mezolito–neolito laikotarpiais.

Vertybės saugotina teritorija nustatyta pagal iškasto šurfo duomenis, paviršinių radinių išplitimą ir vietovės topografiją. Siūlau šią akmens amžiaus gyvenvietę įrašyti į NKVR.

Živulčiškės 1 senovės gyvenvietė yra Alytaus r. Raitininkų sen., apie 2,82 km į V–PV nuo Pakrikštės įtekėjimo į Nemuną, apie 1,85 km į PR nuo Auksupio įtekėjimo į Nemuną, apie 800 m į ŠR nuo Nemuno dešiniojo kranto, apie 570 m į PV nuo Bedugnio ežero, abipus lauko keliuko. Gyvenvietė įkurta buvusios stambios, bet seklios rininės ežervietės ŠR krante, žemutinės terasos išplatėjimo vietoje. Ežervietė tarybiniais laikais buvo nemelioruota ir paversta durpingomis pievomis, kurios šiuo metu didžiojoje dalyje teritorijos yra apleistos. Gyvenvietės teritorijos paviršius ženkliai įvairuoja: PV pusėje jis apima ežervietės žemutinės terasos plokščią aikštelę, o ŠR dalyje – statų šlaitą, kylantį iki ežervietės viršutinės terasos. Gyvenvietės teritorija apima maždaug 210x130 m dydžio dirvonuojančios pievos ir miško plotą. Šis archeologijos objektas priskirtinas smėlinių gyvenviečių tipui. Apie 1,32 km ŠV kryptimi nuo gyvenvietės yra Ežeryno titnago apdirbimo dirbtuvės–gyvenvietė (UK 1861).

Akmens amžiaus gyvenvietę autorius surado 2004 m. Tais ir vėlesniais metais žemės paviršiuje, ypač lauko keliuko vietoje, aptikta daug titnago radinių (nuoskalų, skelčių, pavienių dirbinių). Gyvenvietės PV dalyje ištyrus 2 šurfus (po 0,4 m^2), stebėta tokia stratigrafija: viršuje buvo pilkas smėlingas miškožemis (apie 12–20 cm storio), giliau slūgsojo apie 10–25 cm storio rudas-geltonas smėlis, po kuriuo aptiktas balkšvas-gelsvas smėlis – įžemis. Abu viršutiniai horizontai sudaro gyvenvietės kultūrinį sluoksnį. Gyvenvietės PV dalyje kultūrinio sluoksnio viršutinė dalis apardyta arimų.

Visoje archeologijos vertybės teritorijoje gausu radinių, ypač smulkių nuoskalų ir skelčių fragmentų (1 pav.). Daugiausiai jų aptinkama gyvenvietės PV dalyje, o ŠR kryptimi jų ženkliai mažėja. Surasti titnago radiniai gaminti iš vietinės geros kokybės titnago žaliavos, kuri greičiausiai buvo kasama čia pat esančių stačių ežervietės terasų šlaituose. Dalis radinių yra besidengiantys plona melsva–balkšva patina. Dauguma gyvenvietėje surastų titnago radinių datuotini mezolito laikotarpiu, o jų kultūrinė priklausomybė dėl mažo ištirtumo kol kas lieka neaiški.

1 pav. Živulčiškės 1 gyvenvietėje rastos retušuotų skelčių vidurinės dalys. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 1. Medial parts of retouched blades found in Živulčiškė 1 settlement. E. Šatavičiaus nuotr.

Vertybės saugotina teritorija nustatyta pagal iškasto šurfo duomenis, paviršinių radinių išplitimą ir vietovės topografiją. Siūlau šią akmens amžiaus gyvenvietę įrašyti į NKVR.

Nibrių 1 senovės gyvenvietė yra Prienų r. Jiezno sen., apie 310 m į ŠR nuo Nibrių kaimo kapinių, apie 260 m į ŠV nuo Jieznelės pralaidos kelyje Kašonys–Pelekonys–Jieznas (keliai 3311 ir 3321), apie 70–100 m į ŠV nuo kelio atšakos į Nibrių kaimą ir apie 10–40 m į P–PR nuo Nemuno. Gyvenvietei įkurti buvo pasirinkta Nemuno pirmos–antros viršsalpinių terasų nežymiai kauburiuota aikštelė – nedidelė pakiluma, toliau rytuose ribojama Jieznelės upelės, o vakaruose – bevardžio upelio. Gyvenvietės P–PR pakraštys suardytas senojo karjero. Be to, gyvenvietės R ir V pakraščius apardė čia stovinčios sodybos. Gyvenvietės teritorija užima maždaug 4 ha dydžio

2 pav. Akmeniškių 1 gyvenvietės centrinėje (aukštutinėje) dalyje tirtas šurfas. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 2. A test pit dug in the central (upper) part of Akmeniškiai 1 settlement.

ariamos ir dirvonuojančios pievos plotą, kuris vietomis apaugęs pavieniais medžiais, o P dalyje yra dirbami daržai. Šis archeologijos objektas priskirtinas smėlinių gyvenviečių tipui. Už maždaug 160 m R kryptimi yra Pelekonių 1 senovės gyvenvietė (UK 2562).

Gyvenvietę šio straipsnio autorius surado 1996 m. Tada ariamuose vietos gyventojų daržuose aptikta daug titnago radinių: įvairaus dydžio nuoskalų ir skelčių, vienagalių ir dvigalių skaldytinių, galinių gremžtukų, nuskeltinių ir retušinių rėžtukų, kirvelių / kaltelių, grąžtų / ylų, specialios paskirties dirbinių ir kt. Pasitaikė ir pavienių lipdytinių bei apžiestų indų šukių. Gyvenvietės centrinėje dalyje ištyrus šurfą (0,4 m^2 dydžio) nustatyta, kad viršutinis kultūrinio sluoksnio horizontas ženkliai apnaikintas ilgalaikio arimo. Tirtame šurfe stebėta tokia stratigrafija: viršuje buvo pilkas smėlingas armuo (apie 15–25 cm storio), giliau slūgsojo apie 10–30 cm storio arimo nepaliestas rudas smėlis-žvyras – gyvenvietės kultūrinis sluoksnis, po kuriuo aptiktas rusvas žvyras – įžemis.

Visoje archeologijos vertybės teritorijoje gausu titnago radinių, tačiau daugiausiai jų aptinkama gyvenvietės V dalyje, R kryptimi jų ženkliai mažėja. Titnago radiniai gaminti iš geros kokybės titnago žaliavos, jų nemaža dalis pasidengusi įvairaus storio melsva–balkšva patina. Surasti titnago radiniai preliminariai datuojami finalinio paleolito–mezolito–neolito pradžios laikotarpiais. Taigi, šioje vietoje būta trumpalaikių įvairių akmens amžiaus laikotarpių gyvenviečių.

Vertybės saugotina teritorija nustatyta pagal iškasto šurfo duomenis, paviršinių radinių išplitimą ir vietovės topografiją. Siūlau šią akmens amžiaus gyvenvietę įrašyti į NKVR.

Akmeniškių 1 senovės gyvenvietė (UK 16396) yra Švenčionių r. Švenčionėlių sen., apie 3,4 km į ŠV nuo vietinės reikšmės kelių Zablatiškė–Švenčionėliai ir 3,17 km į PV nuo Žydeliai–Gaureliai sankryžų su krašto keliu Švenčionys–Ignalina, apie 1,31 km į PV nuo Tuolos pralaidos žvyrkelyje Nastazavas–Medžiuškiai, apie 1,14 km į R–PR nuo tilto per Žaugėdos upę kelyje Raudonė–Rėkučiai, apie 780 m į P–PV nuo keliukų sankryžos Akmeniškių kaime, ties užpelkėjusiomis Žaugėdos upės ištakomis iš Kretuonykščio ežero.

Gyvenvietė 1984 m. tyrinėta A. Girininko. Joje ištyrus 40 m^2 dydžio plotą, aptiktas nežymus vėlyvojo neolito laikotarpio Narvos kultūros kultūrinis sluoksnis su negausiais titnago ir keramikos radiniais (žr. *ATL 1984 ir 1985 metais*, Vilnius, 1986, p. 134–139). Taip pat nustatyta saugotina objekto teritorija.

Gyvenvietė (ir naujai prijungta teritorija) yra rininės kilmės Kretuonykščio ežero ŠV pakrantėje, ties ištaku iš ežero. Jai įkurti buvo pasirinktas nežymiai kalvotas ežero aukštutinių terasų žvyringas kyšulys, rytuose negilios lomos atribotas nuo aukštųjų prieledyninio

baseino terasų. Kyšulys PV link siaurėja, o pačiame jo gale, atskirtame žemokos lomos, yra nedidelė aukštumėlė–sala. Kyšulio Š, V ir P pakrantės stipriai užpelkėjusios, o visa teritorija apaugusi mišku.

Šio straipsnio autoriui daugiau nei 20 m. nuolat vykdant Kretuono regiono archeologinių objektų priežiūrą nustatyta, kad į V nuo saugomos gyvenvietės teritorijos esančio sodinto miško dirvos paviršiuje aptinkamuose įvairiuose praardymuose aptinkama titnago radinių, tarp kurių vyrauja nuoskalos ir skelčių fragmentai, pasitaiko ir pavienių dirbinių. Dirbinių gamybai naudota aukštos kokybės importinė titnago žaliava. 1995–2000 m. įvairiose gyvenvietės teritorijos vietose buvo ištirta keletas šurfų (po 0,4 m^2). Aukštutinės dalies šurfuose stebėta tokia stratigrafija (2 pav.): viršuje buvo iki 15–26 cm storio smėlingas pilko miškožemio (suardyto ariant) sluoksnis, po juo dengėsi plonas iki 5–15 cm storio geltonai rudo smėlio sluoksnis, žemiau slūgsojo balkšvas–rusvas smėlis – įžemis. Abu viršutiniai sluoksniai priskirtini kultūriniam horizontui, juose aptikta po keletą titnago radinių. Žemutinės dalies (kyšulio V dalyje) šurfuose stebėta tokia stratigrafija: viršuje buvo iki 10–12 cm storio pilko smėlingo dirvožemio sluoksnis (suardyto ariant), po kuriuo dengėsi pilkšvas, vietomis molingas smėlis; žemiau slūgsojo balkšvas–rusvas smėlis arba molingas smėlis – įžemis. Abu viršutiniai sluoksniai priskirtini kultūriniam horizontui, juose aptikta titnago radinių, kelių dėmių kontūrai (3 pav.). Paminėtina, kad pavienių titnago radinių bei keramikos šukių surasta ir plotuose į ŠR nuo saugomos gyvenvietės teritorijos.

Tyrimų metu nustatyta, kad didžiojoje dalyje teritorijos kultūrinio sluoksnio viršutinė dalis apnaikinta arimo sodinant mišką bei

3 pav. Akmeniškių 1 gyvenvietės V dalyje tirto šurfo įžemyje atidengta pastato dėmė. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 3. A hut stain / pit unearthed in sterile soil of test pit dug in the W part of Akmeniškiai 1 settlement.

kasant nedidelius vandens telkinius miško gyvūnams. Sprendžiant pagal titnago radinių tipologines–technologines charakteristikas, galima teigti, kad dauguma radinių datuotini mezolito laikotarpiu ir priskiriami Kundos kultūrai. Šiam laikotarpiui būdingų radinių aptikta ir 1982 m. tirtoje perkasoje. Paminėtina, kad čia gali būti aptinkama ir vėlesnio laikotarpio radinių, nes šioje vietoje ilgą laiką plytėjo sausesnis Kretuonykščio ežero pakrantės ruožas.

Naujai surastą archeologijos objektą siūlau prijungti prie Akmeniškių 1 gyvenvietės (UK 16396) teritorijos, ją ženkliai praplečiant V–PV ir ŠR kryptimis.

Reškutėnų 4 (kitaip Šilelio 1, Reškutėnų–Kretuonykščio ežero 1) **senovės gyvenvietė** (UK 16409) yra Švenčionių r. Švenčionėlių sen., apie 1,7 km į ŠR nuo kelių Zablatiškė–Švenčionėliai ir Švenčionys–Rėkučiai sankryžos Raudonės kaime, apie 1,6 km į PR nuo tilto per Žaugėdos upę kelyje Švenčionys–Rėkučiai (Pervieniškių kaime), apie 1,23 km į ŠV nuo tilto per Šventos upelę Vaičiukiškių kaime,

apie 920 m į PR nuo Šv. Izidoriaus bažnyčios Reškutėnų kaime, apie 200 m į PV nuo Kretuonykščio ežero PV pakrantės.

Gyvenvietei įkurti pasirinkta R link nuolaidėjanti rininės eževietės viršutinių–vidutinio lygio terasų lyguma (5–3 viršsalpinė terasa) ties ežero PV įlanka, kuri šiuo metu yra visiškai užpelkėjusi. Gyvenvietę iš Š ir P riboja plačios ir seklios lomos – raguvos. Archeologijos objektas užima maždaug 0,6 ha dydžio miško plotą.

Akmens amžiaus gyvenvietė surasta XX a. 9 dešimtmečio viduryje. Tada sodinto pušyno dirvos paviršiuje aptikta nedaug titnago radinių bei pavienių apžiestos keramikos šukių. Šio straipsnio autoriui nuolat vykdant regiono archeologinius žvalgymus nustatyta, kad titnago radinių aptinkama gerokai didesniame plote, nei yra saugoma gyvenvietės teritorija. 1996–2002 m. teritorijose į Š ir R vietos gyventojų iškastų stambių duobių eroduojančiose sienelėse aptikta titnago radinių. Čia stebėta tokia stratigrafija: viršuje buvo 10–20 cm storio pilkas smėlingas miškožemis (dalinai apardytas armens), giliau slūgsojo apie 5–10 cm storio arimo nepaliestas geltonas–rudas smėlis – kultūrinis sluoksnis, po kuriuo aptiktas balkšvas–gelsvas smėlis – įžemis.

Visoje archeologinės vertybės teritorijoje titnago radinių aptinkama negausiai. Daugiausiai jų randama gyvenvietės R pusėje, išilgai ežero buvusio kranto. Surasti titnago radiniai (smulkios nuoskalos ir skeltės, paskiri dirbiniai) gaminti iš geros kokybės titnago žaliavos (tikriausiai nevietinės), kurių didžioji dalis pasidengusi plona melsva–balkšva patina. Surasti titnago radiniai preliminariai datuojami mezolito–neolito pradžios laikotarpiu. Šis archeologijos objektas priskiriamas smėlinių gyvenviečių tipui. Pavieniui aptinkamos apžiestų indų šukės datuotinos XVIII–XIX a. Paminėtina, kad pavienių titnago radinių pasitaikė ir ženkliau į Š bei P nutolusiose teritorijose.

Vertybės saugomą teritoriją siūlau ženkliai praplėsti Š ir R kryptimis iki 2 ha dydžio. Ji nustatyta pagal iškastų duobių profilių duomenis, paviršinių radinių išplitimą ir vietovės topografiją.

Rėkučių 4 senovės gyvenvietė yra Švenčionių r. Švenčionėlių sen., apie 1,87 km į R–ŠR nuo geležinkelio Vilnius–Turmantas tilto per Kretuonos upę, apie 1,27 km į ŠV nuo tilto per Žaugėdos upę kelyje Raudonė–Rėkučiai (Pervieniškių kaime), apie 600 m į ŠR nuo Žemaitiškės pievų vandens kėlimo stoties, apie 440 m į V–PV nuo Vajuonėlės pralaidos kelyje Raudonė–Rėkučiai, apie 350 m į R–ŠR nuo Kretuono ežero ir apie 80 m į ŠV nuo Vajuonėlės upelio. Gyvenvietė įkurta Kretuono ežero ŠR pakrantėje, kadaise buvusių aukštų krantų ruože – moreninio gūbrio (suskaidyto į atskiras stambias kalvas), skiriančio Kretuono ir Vajuonio ežerus, PV pakraštyje (4 pav.). Gyvenvietę Š pusėje riboja Vajuonėlės upės senoji vaga (5 pav.) (XIX a. vietos dvarininkai pakeitė Vajuonėlės vagą iškasdami ją apie 220 m labiau į PR). Greta buvo ir jos intakas į ežerą. Gyvenvietės paviršius labai kalvotas: žemutinė (PV) dalis apima iki 0,3–1 m aukščio terasinę aikštelę ir siaurą ruožą pažliugusios teritorijos priešais ją, toliau R–ŠR kryptimi paviršius staigiai kyla aukštyn, kol pasiekia kalvos viršūnės (viršutinės terasos) aikštelę. Kalvos viršūnė ištįsusi ŠR–PV kryptimi, PV, P, ŠR šlaitai gana statūs, o ŠV kryptimi yra tolygesnis ir ne toks status šlaitas. Gyvenvietei panaudotas tik V–PV kalvos viršūnės pakraštys. Gyvenvietės teritorija apima maždaug 130x 60 m dydžio dirvonuojančios pievos plotą. Šis

archeologijos objektas priskirtinas pusiau durpyninių–smėlinių ir molinių gyvenviečių tipui. Už maždaug 100 m ŠV kryptimi yra Rėkučių 1 senovės gyvenvietė (UK 16414).

Gyvenvietę šio straipsnio autorius identifikavo 1989 m. Per maždaug 20 m. laikotarpį dirvonuojančios pievos paviršiuje bei aria-

4 pav. Rėkučių 4 gyvenvietės vaizdas iš V pusės. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 4. View to Rekučiai 4 settlement from the W side.

5 pav. Rėkučių 4 gyvenvietės Š dalį riboja Vajuonėlės senoji vaga. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 5. Vajuonėlė old riverbed limits the N part of Rėkučiai 4 settlement.

6 pav. Rėkučių 4 gyvenvietės žemutinėje dalyje tirto šurfo stratigrafija. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 6. Stratigraphy of a test pit, dug in the lower part of Rėkučiai 4 settlement.

muose laukuose aptikta titnago radinių, tarp kurių gausu nuoskalų, pavienių skelčių, pavienių dirbinių ir jų fragmentų. Pasitaiko ir pavienių apžiestos–žiestos keramikos fragmentų. Dirbinių gamybai naudota aukštos kokybės importinė titnago žaliava. Įvairiose gyvenvietės teritorijos vietose ištirta keletas nedidelių šurfų (po 0,5 m^2), nutolusių vienas nuo kito per 15–30 m. Aukštutinės ir vidurinės dalies šurfuose stebėta tokia stratigrafija: viršuje buvo iki 24–31 cm storio smėlingas pilko armens sluoksnis, o žemiau slūgsojo balkšvas–rusvas smėlis, žvyras ar rausvas molis – įžemis. Žemutinės dalies šurfuose stebėta tokia stratigrafija: viršuje buvo iki 48–70 cm storio 3–4 įvairaus pilko dirvožemio sluoksniai (armuo, deliuvis-koliuvis, iškastinis dirvožemis), o žemiau slūgsojo rudas ežerinis smėlis – įžemis (6 pav.).

Tiriant nustatyta, kad daugelyje vietų kultūrinio sluoksnio viršutinė dalis sunaikinta ilgalaikio arimo. Tikriausiai tam tikri žemės paviršiaus judinimo darbai vietos dvarininkų vykdyti ir XIX a. įrengiant naująją dvarvietę bei privažiavimo kelius. Sprendžiant pagal titnago radinių tipologines-technologines charakteristikas galima teigti, kad dauguma radinių datuotini mezolito–neolito pradžios laikotarpiu, tačiau plono iškastinio dirvožemio sluoksnio apačioje aptikta lipdytinė keramika su mineralinėmis priemaišomis skirtina neolito antros pusės – bronzos amžiaus pradžios laikotarpiui. Paminėtina, kad vertybės teritorijoje gali būti aptinkama ir kitų vėlesnio laikotarpio radinių, nes šia vieta ilgą laiką ėjo sausesnis Kretuono ežero pakrantės ruožas (į V iki pat ežero driekėsi pažliugusios pievos). Aptiktų radinių kultūrinė priklausomybė dėl mažo ištirtumo kol kas lieka neaiški. Pavienės apžiestos–žiestos keramikos šukės datuojamos XVIII–XX a. pradžia.

Gyvenvietės teritorija nustatyta pagal ištirtų šurfų duomenis, paviršinių radinių išplitimą ir vietovės topografiją. Tikėtina, kad radinių gali būti aptinkama ir ežero buvusios pakrantės uždurpėjusioje dalyje. Siūlau šią akmens amžiaus gyvenvietę įrašyti į NKVR.

Rėkučių 5 (kitaip Rėkučių–Vajuonio ežero 1) **senovės gyvenvietė** (UK 16417) yra Švenčionių r. Švenčionėlių sen., apie 2,13 km į V–PV nuo Raudonupio įtakos į Vajuonio ežerą, apie 1,66 km į ŠV nuo Vajuonėlės upelės pralaidos kelyje Švenčionys–Rėkučiai, apie 1,22 km į PR nuo geležinkelio Vilnius–Turmantas pralaidos per buvusią protaką-senslėnį tarp Vajuonio ir Nepirių ežero (besidriekiančio išilgai Rėkučių gynybinio įrenginio-pylimo), apie 790 m į PV nuo kelio Švenčionys–Rėkučiai galo Kamšos kaime, apie 630 m į ŠR nuo Rėkučių kaimo kapinių, į R nuo kelio Švenčionys–Rėkučiai, Vajuonio ežero V krante. Gyvenvietė įkurta Vajuonio ežero ŠR pakrantėje, antros viršsalpinės terasos žemoje ir lygioje

aikštelėje (7 pav.). Šis archeologijos objektas priskirtinas smėlinių gyvenviečių tipui.

Gyvenvietė identifikuota XX a. 9 dešimtmečio viduryje, kai sodinto pušyno suartoje dirvoje aptikta pavienių titnago radinių (nuoskalų, skelčių, keletas gremžtukų). Gyvenvietę A. Girininkas preliminariai datavo vėlyvuoju neolitu. Taip pat nustatyta saugotina objekto teritorija tarp ežero pakrantės ir žvyrkelio Švenčionys–Rėkučiai.

Šio straipsnio autoriui vykdant nuolatinį Kretuono mikroregiono archeologinių objektų monitoringą nustatyta, kad gyvenvietės teritorija yra ženkliai didesnė. Ji apima ir viršutinių terasų aikšteles, t. y. šalia kelio Švenčionys–Rėkučiai esantį terasinį pakilimą bei teritoriją į V nuo šio kelio (8 pav.). 1989–2006 m. žvalgymų metu ariamų ir dirvonuojančių pievų paviršiuje bei suardytoje miško paklotėje (prie ežero anksčiau buvo įrengta stovyklavietė) aptikta titnago radinių, tarp kurių gausu nuoskalų, pavienių skelčių, dirbinių ir jų fragmentų. Aukštutinėje dalyje pasitaiko ir pavienių apžiestos–žiestos keramikos fragmentų. Dirbinių gamybai naudota vietinė ir aukštos kokybės importinė titnago žaliava. Gyvenvietės teritorijos aukštutinėje (V) dalyje keliuose ištirtuose šurfuose (po 0,4 m^2) stebėta tokia stratigrafija (9 pav.): viršuje buvo iki 25–40 cm storio žvyringas pilko armens arba dirvožemio sluoksnis, žemiau dengėsi iki 10 cm storio rudo žvyro sluoksnis, po kuriuo slūgsojo rusvas molingas žvyras – įžemis. Tyrimų metu nustatyta, kad daugelyje vietų kultūrinio sluoksnio viršutinė dalis sunaikinta ilgalaikio arimo. Be to, tarybiniu laikotarpiu tiesiant kelią Švenčionys–Rėkučiai (jis yra įgilintas) bei šalimais įrengus žvyro karjerą (vėliau paverstas sąvartynu), buvo sunaikinta nemaža gyvenvietės dalis. Taip pat dalis gyvenvietės teri-

7 pav. Rėkučių (Vajuonio ežero) 5 gyvenvietės R (žemutinė) dalis. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 7. The E (lower) part of Rėkučiai (Vajuonis Lake) 5 settlement.

8 pav. Rėkučių (Vajuonio ežero) 5 gyvenvietės V (aukštutinė) dalis. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 8. The W (upper) part of Rėkučiai (Vajuonis Lake) 5 settlement.

torijos sužalota nustumdant buldozeriu žemės paviršių po elektros perdavimo linija.

Taigi, ši gyvenvietė tam tikrais laikotarpiais egzistavo ant žemutinio, vidurinio ir viršutinio lygio terasinių aikštelių. Sprendžiant pagal titnago radinių tipologines-technologines charakteristikas, pagrįstai galima teigti, kad aukštutiniame ir viduriniame terasinių aikštelių lygyje aptikti radiniai datuotini mezolitu, tačiau neatmestinas ir neolito pradžios laikotarpis. Dauguma radinių priskiriama Kundos kultūrai. Pavienės apžiestos–žiestos keramikos šukės datuojamos XVIII–XX a. pradžia.

9 pav. Rėkučių (Vajuonio ežero) 5 gyvenvietės V (aukštutinėje) dalyje tirtas šurfas. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 9. A test pit dug in the W (upper) part of Rėkučiai (Vajuonis Lake) 5 settlement.

Vertybės saugomą teritoriją siūlau gerokai praplėsti Š ir V kryptimis iki beveik 2 ha dydžio. Ji nustatyta pagal tirtų šurfų duomenis, paviršinių radinių išplitimą ir vietovės topografiją.

New Stone Age Settlements in South and East Lithuania

This article publishes data about Stone Age settlements in S and E Lithuania newly discovered during a long-term field survey. Gireželis (Derežnyčia) 5 and 6 Stone Age

settlements, which date to the Final Palaeolithic – Mesolithic – Neolithic, were identified in S Lithuania on the shore of a drained lake near Derežnyčia stream (Varėna District) and on a former island.

The location of Živulčiškė 1 settlement (Alytus District) was identified on the shore of a former ribbon lake in the Nemunas valley. The discovered finds (Fig. 1) date to the Mesolithic.

Nibriai 1 settlement (Prienai District), another settlement located on the banks of the Nemunas, was founded on an elevation of the first and second terraces above the floodplain. The majority of the discovered flint finds date to the Final Palaeolithic – Mesolithic and the Early Neolithic.

Rėkučiai 4 Stone Age settlement (Švenčionys District) is located on a segment of steep old shore to the NE of Lake Kretuonas in the Kretuonas microregion (Fig. 4–6) of E Lithuania. The discovered flint finds date to the Mesolithic – Early Neolithic and the isolated hand built potsherds to the Late Neolithic – Bronze Age.

In addition, it was determined during the survey that the boundaries of the Stone Age settlements near Vajuonis (Rėkučiai 5 settlement) (Fig. 7–9) and Lake Kretuonykštis (Akmeniškiai 1 settlement (Fig. 2, 3) and Reškutėnai 4 settlement) in the Kretuonas microregion should be significantly corrected. The flint finds discovered in this area date to the Mesolithic – Neolithic.